

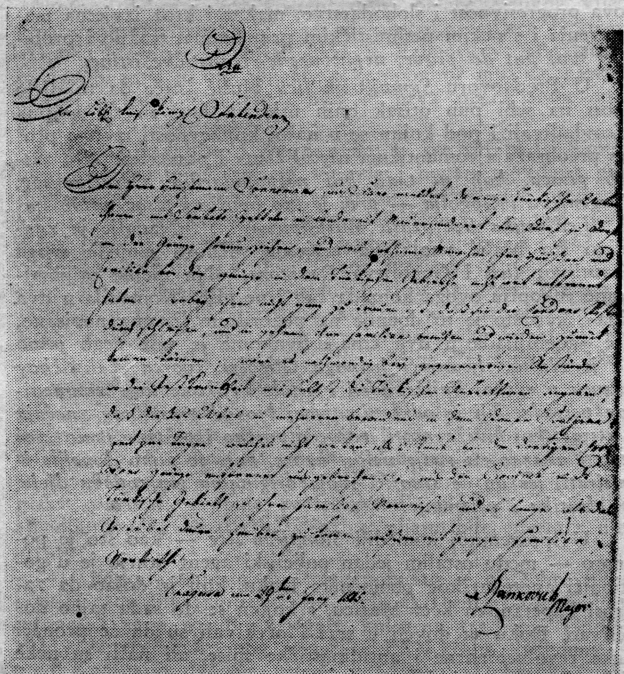
Sanitarni kordon za vrijeme Dubrovačke Republike i poslije njenog pada

Sanitarni kordon odigrao je značajnu ulogu u sprječavanju širenja epidemija, kako za vrijeme Dubrovačke države, tako i poslije njenog pada. Čim bi se u susjednim turskim krajevima pojavila kuga, Republika je odmah davala nalog za uspostavljanje sanitarnog kordona, i tada je automatski nastupalo potpuno prekidanje svih veza sa pograničnim otomanskim područjem. Kordon je stajao pod direktnom upravom vrhovne zdravstvene vlasti — il Magistrato sulla sanità — koju su sačinjavali pet senatora, a u vrijeme kuge bila su pridodata još dva člana, dakle ukupno sedam senatora sa neograničenom vlašću djelovanja. Organizacija kordona bila je uzorna, a njen je uspjeh također u mnogom zavisio i od suradnje seoskog stanovništva, koje je u vrijeme epidemija bilo opskrbljeno od vlasti dovoljnim količinama živežnih namirnica da ne bi zbog prijeteće gladi, potajna, trgovina sa okuženim turskim krajem dovela u pitanje zdravlje naroda Republike. Sanitarni kordon duž cijele dubrovačke granice od Kleka do Sutorine bio je podijeljen u osam područja, čija su sjedišta bila: Ston, Ošlje, Slano, Kliševo, Ploče (»Ploče« kao predgrađe Dubrovnika ovisilo je direktno o Magistratu), Brgat Stravča i Mrcine. U svako od pomenutih mjesta Magistrat je slao po jednog glavnog pomoćnika (assistente in capo) iz reda vlastele, člana Velikog vijeća, kao opunomoćenog rukovodioca za sela svog područja, dok se u svakom područnom selu nalazio po jedan asistent-pučanin, podčinjen glavnom asi-

stentu odnosno sjedišta. Osam glavnih asistenata stajahu u izravnoj vezi sa Magistratom, koji je davao direktive za cijelu zonu kordona.

Ma kako da su stari Dubrovčani bili svjesni opasnosti i posljedica epidemija, potpun prekid veza s Turskom nije se mogao održati, zbog pitanja ishrane stanovništva. Da bi se stalo na put ilegalnoj trgovini, a da bi se omogućila narodu razmjena proizvoda sa turskim življem, dozvoljena je neka vrst sajma, koji se održavao dva dana u sedmici u tzv. »taboru«, u sjedištu područja. Takve stanice ili tabori bili su osnovani nedaleko od sela, na pogodnom mjestu, gdje je bilo vode, koja je služila za održavanje čistoće i za potrebe stoke i ljudstva, što je dolazilo iz otomanskog kraja. Tabor je raspolagao i sa jednim ograđenim prostorom za marvu i njene pratioce, koji su izvjesno vrijeme morali da budu odvojeni do okončanja određenih formalnosti oko pregleda. Takva »trgovina iz nužde« između Dubrovčana i turskog življa odvijala se je u fiksirane dane i na određenim tačkama dubrovačkog teritorija, pod najrigoroznijim mjerama predostrožnosti i pod ličnom kontrolom glavnog i podčinjenih asistenata, te uz prisustvo seoske straže i još k tome dvojice dobro oružanih ljudi tzv. »upisnika«, kao rezervna za slučaj potrebe. Na raspolaganju je stajao asistentu glavara sela — kaznak i kurir — teklić, koji je raznosio poštu. Pregled namirnica i ostalih proizvoda vršen je vrlo pažljivo po ondašnjim ustaljenim pravilima raskuživanja, a osobita je strogost bila posvećena kontrabandu. Saobraćaj stanovnika iz sela u selo bio je dozvoljen samo uz pismenu dopusnicu.

Za prekršitelje odredaba postojale su odgovarajuće kazne. Opasni i nepopravljivi mještani bili su sprovedeni u Grad, gdje su zadržavani za cijelo vrijeme trajanja Kordona. Za slučaj kakvog zločina mjesni asistent redovno je obavještavao glavnog pomoćnika, a ovaj Magistrat koji je u krajnjem stepenu donosio odluke. Glavni asistent mijenjao se je svakog mjeseca, a podčinjeni svakog drugog; a za vršenje službe primali su nagradu u novcu, a nešto i u naturi. U momentu uspostavljanja Sanitarnog kordona, Republika je putem javnog proglasa pozivala odsutne zločince, kažnjениke, izgnanike i lica pod optužbom da se slobodno sklone u Grad, gdje su boravili pod prisмотрom sanitarne policije, primajući od države malu novčanu potporu za svoje izdržavanje. Tom je mjerom vlast htjela spriječiti takvim negativnim elementima, sakrivenim u nekom okuženom susjednom kraju, da ne bi ilegalno prelazili iz mjesta u mjesto i na taj način omogućavali prenos zaraze. U isto vrijeme sanitarni asistenti preko proglasa narodu, u ime Vlade, obećavali su nagradu od 300 400 dukata svakom onom tko ubije jednog takvog zločince, koji se nije koristio pruženim utočištem u Dubrovniku, već se je usudio da pređe Kordon, čime je mogao ugroziti općenarodno zdravlje. Jedan mjesec prije rasformiranja Kordona, Vlada je novim proglasom dozvoljavala u Gradu sklonjenim zločincima da nađu sebi pogodan novi azil izvan granica Države. Ova privremena amnestija za zločince spada također u red vrlo umjernih i korisnih antiepidemičnih mjera, koju su ondašnji Dubrovčani sa uspjehom primjenjivali, kadgod je to nužda iziskivala. Razumljivo je da je takva zdravstvena

Faksimil (prvog) pisma majora Rankovića od 29. VI 1815.

organizacija starog Dubrovnika uživala u svijetu veliku reputaciju, a naročito u vezi sa sprječavanjem kuge, koja se je iz Levanta periodično uvlačila, preko susjednih otomanskih pokrajina, Srbije, Hercegovine i Albanije, u naše krajeve.

Dolaskom Austrije dotadašnja zdravstveno-nadzorna služba u graničnom pojasu nije prestala da djeluje. Sanitarni kordon sa neznatnim i nebitnim izmjenama i tada postoji duž cijele granice prema Turskoj. Sanitarni asistenti sa pomoćnim osobljem i dalje rukovode taborima i drugim sanitarnim stanicama, kojima je pridodata još i straža od nekoliko vojnika. Pored toga asistenti su imali i zadatak da prikupljaju podatke preko svojih turskih pouzdanih o zdravstvenom stanju otomanskih provincija, prvenstveno o slučajevima zaraze, tako da je u tom pogledu zdravstvena obavještajna služba funkcionirala besprijekorno, što proističe iz niza dopisa, koje su o tome slali razni zdravstveni pomoćnici sanitarnim vlastima u Gradu. Mjestimično se osnivaju novi tabori radi pojačanja kontrole granice. Sanitarna organizacija u zoni Kordona biva tada objedinjena i stoji pod rukovodstvom vojnog lica, komandanta kordona, majora Rankovića, čije je sjedište u Dubrovniku. On je u uskoj i stalnoj suradnji sa Sanitarnom komisijom, ondašnjom glavnom zdravstvenom upravom i sa c. k. Intendanturam, centralnoj vlasti Dubrovačkog područja (teritorij biv Republike). Prema pismenim raportima majora Rankovića ovim dvjema ustanovama, vidi se da je on vrlo često obilazio općine Pelješca, Primorja, Konavala Župe, a osobito ona sela gdje je kuga bila najžešća. Nijesu to bili samo formalni izlasci na teren, već je on — kako ćemo to kasnije doznati — vrlo aktivno lično učestvovao, uz pomoć liječnika, sindika (glavara općine), vojne straže i naroda, u suzbijanju kuge. Nama stoje na raspolaganju 4 odnosno 5) Rankovićeve pisma o kojima će ovdje biti riječ.

U (prvom) dopisu na njemačkom od 29. VI 1915. javlja Ranković Intendanturi u Dubrovniku — dok još nema epidemije na Dubrovačkom teritoriju, a prema informacijama, što ih je dobio od c. k. kapetana Zonemansa iz Slanoga — da se grupa turskih zidara klatari od mjesta do mjesta duž granice s naše strane. Njihov je domicil u susjednim turskim selima, i vrlo je moguće da će se oni provući kroz pograničnu stražu, kako bi povremeno u tajnosti mogli obilaziti svoje porodice, i opet se natrag vraćati. Ranković dalje navodi da je doznao od samih turskih podanika, kako je u mnogim otomanskim selima, nedaleko od granice, prije nekoliko dana izbila kuga, a osobito je žestoka u selu Švaljani. Zato on sugerira Intendanturi da bi bilo potrebno imenovane turske zidare prebaciti preko granice i zabraniti im prelaznje ovamo za cijelo vrijeme trajanja zaraze ili pak dozvoliti im prelazak na Dubrovački teritorij, uz uvjet da se njihove obitelji presele ovamo. — 30. VI 1815., dakle dan kasnije, Intendantura pod br. 2041—VII. prosljeđuje Rankovićev dopis Sanitarnoj komisiji na postupak, a ova još istog dana, 30. VI 1815., pod br. 616 donosi rješenje da »Komanda kordona u tom slučaju upotrebi cjelishodne mjere opreza«. U ovom dopisu treba istaći pravilnost poslovanja rukovodioca Kordona, dobru organizaciju obavještajne službe i ekspeditivnost ondašnje administracije, kada se je radilo o slučajevima koji su mogli ugroziti zdravstvenu bezbjednost dubrovačkog područja.

Iz (drugog) dopisa na talijanskom jeziku br. 1266 vidi se da je onda u Dubrovniku bilo sjedište Brigade trupa (vojna jedinica u sastavu od dva puka ljudi) pod komandom generala i brigadira barona pl. Milutinovića. Major Ranković, kao Milutinovićev zamjenik, dostavlja 23. VIII 1815. Intendanturi ovaj dopis i u prilogu kopiju akta Vojne uprave Dalmacije br. 1347 od 13. VIII 1815. sa potpisom feldmaršal-lajtnanta Tomašića. Ovdje se navodi, prema izvještaju carskog kozula iz Travnika kako se kuga u Bosni širi u velikim razmjerima, gdje u travničkom kraju »vlada sa većom snagom nego prošle godine i uništava sa velikom žestinom okolna sela, koja su sasvim opustjela«. Lanijske godine bili su pogođeni većinom gradovi, dok ove godine ona hara više po selima, a priroda zaraze je mnogo zločudnija nego lani. Ima više slučajeva u porodicama od 7—8 članova, koji su se vraćali uvečer kući sa svojih poljskih radova, da su bili nađeni slijedećeg jutra mrtvi. Zdravstveno je stanje naroda u okolini Travnika vrlo teško i kritično, a još će biti teže, jer predstojeća bitka — kako se predviđa — svršit će se na štetu Bosanaca, a mnoštvo i navalija izbjeglica prema našim gra-

nicama zahtjevat će najveći oprez na Kordonu. Zato Vojna uprava Dalmacije u ovom dopisu skreće pažnju kako je potrebno izdati stroga naređenja svim pograničnim zapovjednicima da budu krajnje oprezni i da upotrebe oružanu silu protiv svakog onoga, koji bi pokušao preći iz Turske na našu stranu, jer sadašnje očajne zdravstvene prilike, koje vladaju u susjednom otomanskom kraju ne dozvoljavaju »da se prihvatite i zaštite turske izbjeglice na našem teritoriju«. Na kraju akta traži se da svaki slučaj, koji bi mogao nastupiti, bude hitno dostavljen Vojnoj upravi Dalmacije u Zadru. I ovdje je istaknuta dobra povezanost između konzularne, centralne, vojne i sanitarne vlasti, te primjena krajnje oštrih mjera, kako bi se zaustavilo nadiranje kuge, koja je prijetila sa otomanske teritorije Dubrovačkoj oblasti.

(Treći) Rankovićev dopis na njemačkom jeziku, upućen 7. X 1815. Sanitarnoj komisiji, ustvari je odgovor na njen akt br. 1088 od 7. X 1815. On javlja, dakle još istoga dana, da je prilikom vršenja inspekcije Kordona, sigurno utvrdio u Konavoskom selu Stravči, otkako je tamo osnovan tabor, da postoji samo jedna vojna straža, sastavljena od 1 kaplara, 1 potkaplara i 6 vojnika, pored jednog zdravstvenog pomoćnika i jednog civilnog čuvara. Pomenuta ekipa u takvom sastavu nalazi se još uvijek na tom mjestu, a njemu uopće nije ništa poznato o nekom navodnom formiranju ili rasformiranju bilo kakve druge straže seljaka kod ovog tabora. U istom pismu dalje iznosi da je Dubrovačka Župa blokirana — Sperrung des Ortes Xuppa (sigurno zbog pojave zaraze) i da je to razlog zastoja u cirkulaciji privatne i službene prepiske preko kurira. Stoga je potrebno veli on poduzeti cjelishodne mjere u smislu boljeg obavljanja kurirske službe, za slučaj da bude cerniran kakav predjel. Uzgred napominjem da sam naišao na još jedno Rankovićevo pismo, napisano na italijanskom jeziku i adresirano Sanitarnoj komisiji. Isto je bez datuma i ima karakter koncepta, ali je po sadržaju identično gorespomenutom službenom aktu, napisanom na njemačkom jeziku.

(Četvrto) Rankovićevo pismo napisano našim jezikom nosi datum 30. XI 1815., u kome detaljno izvještava Sanitarnu komisiju o teškom zdravstvenom stanju stanovništva nekih sela na poluoatoku Pelješcu. Prilikom njegovog službenog obilaska, gdje je jednom morao noćiti nasred polja, on je posjetio mnoga mjesta, osobito ona koja su zaražena kugom, i skoro je svugdje našao užasnu situaciju. U ekipi sastavljenoj od doktora, oficira i sindika, Ranković navodi da su vidjeli bolesnike sa bubonima koji su naprasno umirali, i prema tome bili su potpuno uvjereni da se radi o kugi. Dvo-

Comunicato del Generale di Sanità
All' Intendente P. A. Tomasić
Sanitaria
Da momento in poi, che fu stabilita il tabor
per questo in a mia cognizione
convincimi, constatato, quasi fin a tutto il
territorio, la guardia militare, fu sempre composta
stato che si disponeva per venire
in disposizione di servizio per uomini.
firmato Ranković

Faksimil (drugog) pisma od 23. VIII 1815.

jicu umrlih u Kuni koji su počeli zaudarati, dao je odmah pokopati, a prema njegovom saznanju umrlo je do sada u Podraču 17, u Kuni 4, u Pijavičini 1, dakle svega 22 čeljadeta. On je izdao nalog da se preostalim na životu iz okuženih sela popale stare haljine i priskrbe nove, a oni izoliraju u jednoj kući i metnu pod stražu do daljeg naređenja, dok selo Podrač, kao najopasnije da bude iz temelja spaljeno »da nebi kogod grabljivi od izumrlih kuća štogod uzeo i tako bolest dalje rasprostranio«. Po pričanju, mora da je neka okužena roba bila uzrokom zaraze, ali teško je od seljaka doznati otkud je, kada i od koga je prenesena. On uvjerljivo prikazuje u dopisu svugdje istu sliku grozote i žalosti, izvještavajući kako se svako selo za sebe ogradilo i kako je svaka komuna priskrbila posebne straže radi odžavanja izolacije. Svećenik i brijač, koji su po svojoj profesiji morali biti u češćem kontaktu sa zaraženima, odjeljeni su, dok »sindici i asistenti dobro čine svoju dužnost, a narod se sam čuva«. Ipak su prema Rankovićevom izvještaju, izgledi u vezi sa epidemijom i pored teškog stanja — prilično dobri, jer mnogi koji su bili u dodiru sa okuženima, dosad su još uvijek svi zdravi, i ako je od onda proteklo već 20 dana. Pismo završava riječima da će se on još zadržati na terenu, dok ne vidi da je zlo prestalo. Iz ovog zadnjeg pisma lako se dade uočiti Rankovićeva preciznost i savjesnost, detaljiranost njegovih izvještaja, te njegova izvanredna moć zapažanja prilika na terenu. On se lako snalazi u situaciji i brzo donosi korisne odluke, ne izbjegavajući ponekad da primjeni i najdrastičnije mjere (na pr. spaljivanje sela Podrač), ako ocijeni da je to potrebno zbog zaštite zdravlja naroda.

Iako smo u početku ovog prikaza konstatirali da je Dubrovačka Republika raspolagala sa prilično gustom mrežom stanica u graničnom pojasu Kordona, koje su vršile redovnu sanitiranu kontrolu, Austrija je po svom dolasku tu službu neznatno izmijenila i unekoliko pojačala sa vojničkom stražom, obzirom na učestale slučajeve kuge na turskom području i u oblasti Makarske. Dr Frari, koji je u to vrijeme djelovao kao liječnik u Makarskoj u jednom svom stručnom

radu o zarazama vrlo iscrpno, dokumentirano i ilustrativno opisuje kugu tog kraja, kao i susjedne Bosne i Hercegovine. On iznosi da je kuga u periodu od 1813 — 1816. pokosila oko 500.000 ljudi, dakle više od polovine stanovnika u tim turskim pokrajinama, dok je u oblasti Makarske od maja do septembra 1815. umrlo od 1329 okuženih 1241 lice, među kojima i jedan liječnik, Dr Nikolić, dok sam Dr Frari — po njegovim riječima — izgleda da je kugu prebolio.

Rukovodilac sanitarnog Kordona major Ranković vrlo je zaslužan u spriječavanju epidemije, i možemo slobodno reći da je zbog svoje aktivnosti, tačnosti i neumornog zalaganja na poslu bio veoma pogodna ličnost za tu funkciju, tim prije što je kao naš čovjek poznao jezik, prilike i običaje našeg kraja. Ovdje treba istaknuti i dobru kolaboraciju među tadašnjim vlastima, primjenu obavještajnu službu, efikasnost protuzaraznih mjera i potporu naroda, što je sve to mnogo doprinijelo gašenju kuge u Dubrovačkoj oblasti, nastaloj u drugoj polovini 1815. da bi konačno sasvim prestala prvih mjeseci 1816.

Literatura i izvori:

B.P. Bettera: Sul governo politico e civile della Rp. di Ragusa.

A. A. Frari: Sulle presenti cuestioni riguardanti il contagio (Venezia 1847).

Luigi Cesare dr Pavissich: Memoria storica sulla peste di Macarsca del 1815. (Vienna 1851).

Dr M. Murvar: Bozdarijev proglas o kugi u dubrovačkom kraju 1815. g. »Naše More« br. 6 (Dubrovnik 1961).

Report majora Rankovića od 29. VI 1815 g. (Drž. arhiv Dubrovnik).

Report majora Rankovića od 23. VIII 1815. g. (Drž. arhiv Dubrovnik).

Report majora Rankovića od 7. X 1815. (Drž. arhiv Dubrovnik).

Report majora Rankovića od 30. XI 1815. g. (Drž. arhiv Dubrovnik).

Moje Gospodo.

Jasuna idući u Janinu, Criveteri Flo u Podrači selu,
našore u Comuni di Kune nalazi, Zella poth Jnsulla La Siga
našora Jnsullu. i ovemo dostao, biosam čarno, i kod lunc
našora polja noćia, vidiosam metve, i live Zajedno
sa doktor, i Ambulancon officiom i Sindicom vid i vere.

skoro prošlo, ali i Criveteri dai made da nebude istina daje
ustunja Solter Perazanafer, juncove Zaderati dok
vidim jelli Jasollu Flo illi kaxoje samo kelum doo
oban Slav Crivij

Ragusa 30. Nov. 1815

Jankovitch Major

Faksimil (četvrtog) pisma majora Rankovića od 7. X 1815.